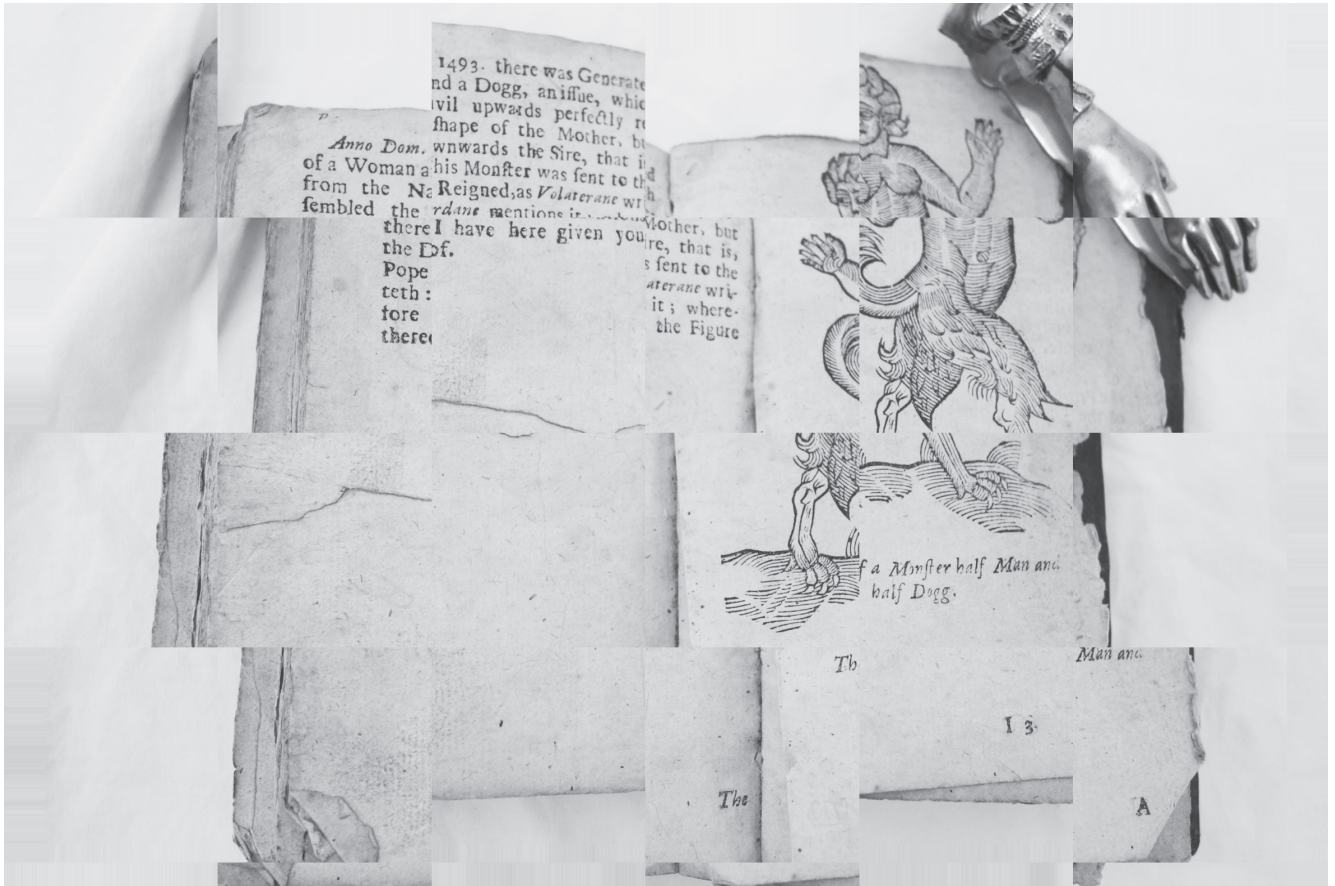

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, ΜΙΚΡΑ ΦΥΣΙΚΑ

ΗΛΙΑΣ Ν. ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ

Η συμμετοχή σε μια επιστημονική ομάδα για τη μετάφραση των έργων του Αριστοτέλη μόνο ως πρόκληση θα μπορούσε να εκληφθεί από έναν ερευνητή της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας. Η πρόκληση αυτή, όμως, δεν εξαντλήθηκε στο άκουσμα της αρχικής ιδέας από το στόμα των εμπνευστών του έργου και στην άνευ όρων ανάληψη των *Μικρῶν Φυσικῶν* εκ μέρους μου· η κίνησή της επενεργεί και μετά την έκδοση της μετάφρασης των εν λόγω πραγματειῶν, παράγοντας –προς το παρόν– παιγνιώδεις συνειρμούς και αναλογίες, που παραπέμπουν –μια και το καλεί η περίσταση– στο *Περὶ Μνήμης καὶ Ἀναμνήσεως*.

Το «πάθος» του σεμιναρίου

Είναι ενδεικτικό, νομίζω, που στην πρώτη ημιπερίοδο της πρώτης μεταφραστικής μου απόπειρας προσέκρουσα στον όρο *πάθος*. Το μήκος της συζήτησης και η ακρίβεια των προτάσεων από τους αγαπητούς δασκάλους Βασίλη Κάλφα και Παντελή Μπασάκο και τους άλλους συνοδοιπόρους μεταφραστές, έδειχναν καταφανώς το *πάθος* για τη σύλληψη του αριστοτελικού λόγου, καθιστώντας παράλληλα

Ο Ηλίας Ν. Γεωργούλας είναι διδάκτωρ φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Έχει μεταφράσει τα Μικρά Φυσικά.

τη νεοελληνική χρήση του εν λόγω όρου αμήχανη, μπροστά σε αυτό που εννοούσε ο Αριστοτέλης στην εισαγωγική του δήλωση για τη διερεύνηση της μνήμης: «Περὶ μνήμης καὶ τοῦ μνημονεύειν ἡλεκτέον τί ἐστὶ [...] καὶ τί τῶν τῆς ψυχῆς μορίων συμβαίνει τοῦτο τὸ πάθος» (*Περὶ Μνήμης καὶ Ἀναμνήσεως*, 449b4-5).

Η επιλογή του όρου «πάθημα», συνοδευόμενου από ένα διευκρινιστικό σχόλιο (το «πάθημα» παραπέμπει σε μια μεταβολή) –η πιο αξιοπρεπής λύση– προμήνυσε το μέγεθος των δυσκολιών και τη συνακόλουθη ανάγκη για παρόμοιους συμβιβασμούς μπροστά στο ενδεχόμενο ενός μεταφραστικού *παθήματος*, με την τρέχουσα χρήση του όρου.

Η «έξη» της συγγραφής

Η αναζήτηση της ενδεδειγμένης μεταφραστικής τακτικής μπορεί κάλλιστα να αποδοθεί με μια παράφραση της σχέσης της γόνιμης με τις άγονες, για τη μνημονική λειτουργία, σωματικές συνθήκες (βλ. *Περὶ Μνήμης καὶ Ἀναμνήσεως*, 450a27-b11). Σκληρότητα και βραδύτητα: η ανάγκη για τη ρηξικέλευθη προσέγγιση και η εις βάθος διερεύνηση όλων των σχετικών ερμηνευτικών θέσεων που αυτή προϋποθέτει· ρευστότητα και ταχύτητα: η εκ του ασφαλούς υιοθέτηση των δόκιμων αναγνώσεων από καταξιωμένους ερμηνευτές του αριστοτελικού έργου, όπως τον W. D. Ross ή τον R. Sorabji· το μέσο: η εύ-

ληπτη και συνεπής απόδοση του αρχαίου κειμένου στα νέα ελληνικά (με την επικουρία της συγκριτικής επισκόπησης των κυριότερων σχολιασμένων μεταφράσεων) και κάποιες τολμηρές απόπειρες ανάγνωσης, συνέστησαν τη συγγραφική *έξη*· επρόκειτο βέβαια για μια έξη πιο επιρρεπή στην ακρότητα από την *έξιν* που αποδόθηκε ως «παγίωση» στην περίπτωση της υγιούς λειτουργίας της μνήμης («οἷον ζωγράφημά τι [τὸ πάθος] οὐ φαμεν τὴν ἔξιν μνήμην εἶναι» (*αυτ.*, 450a29-30).

Το «τέλος»

Η κατ' απόλυτο τρόπο παγίωση επήλθε με την παρώθηση του υπεύθυνου της έκδοσης Γεράσιμου Κουζέλη, θερμού εμπυχωτή και υποστηρικτή της ολοκλήρωσης του έργου, ο οποίος ωστόσο ενέδωσε στον πειρασμό ενός υψηλότερου «τέλους», εκφράζοντας έμμεσα τη φιλοδοξία του για μια αναθεωρημένη εκτενέστερη Εισαγωγή. Η τελευταία ωστόσο εκπνοή, την οποία πάσχιζε να επιμηκύνει η προσεκτική ματιά της Αρετής Μπουκάλα, «*προωδοποιημένη ἐτύγχανεν...*» (πρβ. *Περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς*, 463a25-27). Όσο για την ισορροπημένη επίγευση από τη λεπτομερή κριτική της Χριστίνας Πράπα (βλ. ηλεκτρονικό περιοδικό *Κριτικά*, 2015-11), ήδη επενεργεί για το μελλοντικό «πάθος» μιας εξαντλητικής διείσδυσης στο ερμηνευτικό ζήτημα της σχέσης των *Μικρῶν Φυσικῶν* με το *Περὶ Ψυχῆς*.